सुस्वागतम्

No Transfusion of Idea
Only transformation

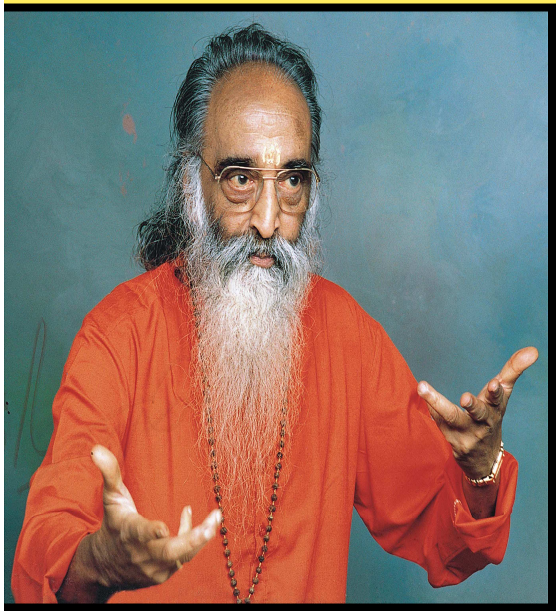

स्वामी चिन्मयानंदांचे शैक्षणिक विचार

राज्यस्तरीय चर्चासत्र

दि. ३–४–५ मार्च २०११

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :-

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- ‘‘ऐहिक शास्त्र कोणत्याही शिक्षक, विद्यार्थ्याला यशस्वीपणे शिकवू शकते व ते त्याच्या मेंदूत भरवू शकते. ह्या शिक्षण पध्दतीमध्ये अशा शिक्षकाबद्दल विद्यार्थ्यांच्या मनात प्रेम श्रध्दा किंवा आदर असावा अशी मुळीच आवश्यकता नसते. ह्या ज्ञानदानाच्या बाबतीत शिक्षक म्हणजे केवळ शिक्षण देण्याचे एक उपकरण असते. अशा तऱ्हेने आज आधुनिक कॉलेजमधील प्राध्यापक म्हणजे वर्गातील फळा, प्लॅटफॉर्म किंवा बाक यांच्या इतकेच बोलके उपकरण असते. ।

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- “ऐहिक शास्त्र कोणत्याही शिक्षक, विद्यार्थ्याला यशस्वीपणे शिकवू शकते व ते त्याच्या मेंदूत भरवू शकते. ह्या शिक्षण पध्दतीमध्ये अशा शिक्षकाबद्दल विद्यार्थ्यांच्या मनात प्रेम श्रध्दा किंवा आदर असावा अशी मुळीच आवश्यकता नसते. ह्या ज्ञानदानाच्या बाबतीत शिक्षक म्हणजे केवळ शिक्षण देण्याचे एक उपकरण असते. अशा तऱ्हेने आज आधुनिक कॉलेजमधील प्राध्यापक म्हणजे वर्गातील फळा, प्लॅटफॉर्म किंवा बाक यांच्या इतकेच बोलके उपकरण असते. ।

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- आजच्या काळात महाविद्यालयात जी शास्त्र शिकविण्यात येतात त्यासाठी विद्यार्थी व प्राध्यापक ह्यांच्यात आंतरिक सुसंवाद निर्माण होण्याची आवश्यकता भासत नाही.

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- गुरुची परीक्षा घेऊन तो चालता बोलता ईश्वर आहे ही खात्री पटल्याशिवाय शिष्यांच्या मनात गुरुविषयी पूज्यभाव व शरणागतीची भावना निर्माण होत नाही.
- एखाद्याला शिष्य म्हणून स्विकारल्यावर त्याला ममतेने, प्रेमाने व आपुलकीने मार्गदर्शन करणे हे आपले कर्तव्य आहे, असे गुरु मानतो.
- आपल्या मुलांबद्दल वडीलांना जेवढा जिव्हाला असतो. त्याच्या हजार पटीने गुरुला शिष्याबद्दल प्रेम असते.

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- आपल्या शिष्याने आपल्या सुचनेचे तंतोतंत पालन करावे, असे जर वाटत असेल तर त्याच्या मनातील सर्व शंकांचे निरसन करणे ही गुरुंचीही जबाबदारी ठरते.
- गुरु शिष्यात जेव्हा प्रेमाचे विशिष्ट संबंध निर्माण होतात तेव्हाच कोठे त्यांना आपल्या शिष्याला समर्थपणे शिकविण्याची स्फुर्ती येते.

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- ‘तू पैसे दे व मी शिकवितो’’ अशी व्यापारी वृत्ती गुरु शिष्यात नसावी.
- ज्या ठिकाणी प्रेम, मित्रत्व, स्वातंत्र्य परस्पर समज ह्याचे सहानुभूतीचे वातावरण असते. अशाच ठिकाणी बुध्दीचा व मनाचा विकास योग्य होतो.

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- गुरु शिष्यामधील चर्चेमध्ये हे स्वाभाविक आह की एखाद्या अवघड पाठाच्या शेवटी आपल्या शंका गुरुकडे आल्यानंतर गुरुने विवरण केलेला विषय आपल्याला पुरेसा समजला आहे हे शिष्याने सर्वप्रथम गुरुला दाखवून दिले पाहिजे.
- ह्यामुळे प्रश्न विचारण्यास व गुरुकडून शंका निरसन करुन घेण्यात शिष्य पात्र ठरतो.
- पूर्वीच झालेल्या चर्चेची तर्कसंगती समजली असल्याचे दाखवून देऊन एखादा शिष्य जेव्हा योग्य प्रश्न विचारतो किंवा संभाव्य अडचणींच्या उपायाबाबत पृच्छा करतो तेव्हा त्याच्या अडचणीमधून बाहेर पडण्यास खऱ्या गुरुने शक्य ती मदत केली पाहिजे.”

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- गुरु शिष्य संबंधाचा विचार प.पू गुरुदेवांनी जो केला तो आध्यात्मिक स्तरावरील विचार आहे.
- गुरु हा शिष्याचा आध्यात्मिक पिता आहे.
- **"The relationship between the teacher and the tought is exactly like the relationship of Gardener and the flower on the bush".**

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- ु आचार्य आणि छात्र हे दोघेही पूर्णपणे एकमेकांशी सुसंवादी झाले पाहिजेत तरच आचार्यांचे शब्द इष्ट ध्येयाबाबतचे महत्व छात्राच्या मनावर बिंबवू शकतात.
- आचार्य व छात्र मिळून बुध्दीमत्ता, आत्मसंयमन, सदाचार, नैतिक शुचिता, भावनिक मनोबल व मनोवैज्ञानिक स्थैर्य असणारे जवळचेच दूरचे असे अभ्यासक चहुबाजूंनी येत राहो, अशी प्रार्थना करीत असत. अर्थात हाच गुरुशिष्य संबंधातील महत्वाचा दुवा आहे.''

गुरु शिष्य व गुरु शिष्य संबंध :–

- "The teacher job is to nurture the student with right thought. The student must be given a conductive and protective environment where he or she need not overstrain to live. But the blossoming the real fragrance and beauty of the personality must come from within".

आदर्श गुरु :–:–

- खरा गुरु हा शिष्याच्या प्रश्नावरुन त्याच्या विचाराची चूकांची दिशा तात्काळ जाणतो आणि त्याच्य शंका निरसन करुन शिष्याच्या आंतरिक विचार क्षेत्रात त्यांच्या नकळत दिशा दाखवून त्याला योग्य मार्गावर आणतो.

आदर्श गुरु :—:—

- खरा आचार्य आपल्या शिष्याची भ्रांती आणि शंकेचे पुर्वानुमान करतो व त्याच्या शंकांचे समाधन करतो.
- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांमध्ये स्वतंत्ररित्या प्रत्येक गोष्टीचा अनुभव घेण्याचे सामर्थ्य निर्माण करण्याबाबत प्रेरणा निर्माण करावयास हवी.
- खरा गुरु आपल्या आचरणाद्वारा आपल्या शिष्यातील जागृत उत्साहास प्रज्वलीत ठेवण्यास त्याची सहायता करतो.

आदर्श गुरु :–:–

- “ज्याला वृथा अभिमान, दंभ, अहंकार माहित नाही ते नेहमीच विनित व सद्चरीत असतात. प्रसंगी वरवर दिसणारा त्यांचा कठोरपणा देखील त्यांचे छात्रच केवळ आकलन करु शकतील आणि समजू शकतील.”

- शिष्याबाबत सहानुभूतीने भरलेले अंतःकरण त्याच्याजवळ हवे कारण त्याशिवाय गुरु हा शिष्याच्या पातळीवर जाऊ शकत नाही. गुरु शिष्याबाबत परम दयाळू व सहानुभूती दाखविणारे नसतील तर गुरुशिष्य संबंध दुराव्याचे होतील.

आदर्श गुरु :–:–

- शिष्याला प्रदान केलेले ज्ञान त्याच्या अंतःकरणात पूर्णपणे रुजलेले नाही. यासंबंधी शिष्याची पूर्ण परीक्षा घेतल्यानंतरच गुरुंनी त्याला दीक्षा द्यावीॠ
- गुरु हा हितचिंतक हवा. म्हणजे तो केवळ ध्वनीमुद्रक नको तर त्याच्याअनुभव ही त्याच्याजवळ असावा.

आदर्श गुरु :—:—

- **Meditation and Life :- Teacher is one whose remebrance help you to become a critic of yourself. He is guide who at all moments of moral and ethical compromises rise up some where in your memory to warn you not to fall prey to temptation and lends you courage to come away from the facination of moment and walk heroically the rugged path of righteousensss.**

आदर्श गुरु :–:–

- **The Vision of Life : The teacher can supply a clear vision of what is involved a glimpse of the goal to be achieved and logical arguments to convince the student of the belessedness and perfection of both goal and the path but each one must walk the path by oneself..**

आदर्श गुरु :–:–

- **Spiritual culture** Qualities of Teacher
- 1) The practice of what is right and proper as indicate in the scripture.
- 2) Living the Idals that have been intellectually comprehended during the studies (Satyam)
- 3) A spirit of self sacrifice and self denial (Tapas)
- 4) A control of senses (Dama)
- 5) Tran quality of mind (Sama)

आदर्श गुरु :–:–

- 6) Practice of concentration and ritualism through fire worship as was in vague in the society of those days.
- 7) Doing ones duty towards humanity.

आदर्श गुरु :–:–

- गुरुचे वर्तन हे सर्वबाजूनी परिपूर्ण असावे तो विशाल हृदयाचा असावा, त्यातून करुणा सतत प्रवाहीत व्हावी.
- To weed the mind and plant new ideas is a very painful operation and this can be achieved only when the teacher has infinite, patience endless, love and supreme affection.
- गुरुच्या सान्निध्यात शिष्याला सुरक्षिततेची भावना हवी.

आदर्श गुरु :–:–

- ‘शिक्षकाने शाळा आणि समाज ह्यातील इतपकम ह्या भूमिकेत कार्य करावे. शिक्षक हा पालक व विद्यार्थी ह्यातील दुवा आहे. शिक्षकाने आपल्या कर्तव्यात कसूर करता कामा नये.
- While working hard sincerely pouring out our love and affection to the tender children and imparting unto them a stable culture and a brilient character we shall certainly as members under the contitution seek our own rights and privileges.

आदर्श गुरु :–:–

- ‘A teacher job is to guide the student to think independently and give him the art of educating himself.
- work load lek/kkukP;k joy load e/;s ifjorhZr Ogk;yk gos-

आदर्श गुरु :–:–

- शिक्षकाच्या अर्हतेबाबत, "A true Guru and attuned Disciple" ह्या लेखात (A vision comes true - July 1996) प.पू. गुरुदेव म्हणतात, "A true teacher however has a thorough knowledge of the science of religion and is also rooted in his own subjective experience of that state of consciousness indicated by the scriptures."

आदर्श गुरु :–:–

- Guru must explain not only the word meaning but also the indicative meaning by which the limited words of scriptures explain the inexplicable thus relieving the student of his mental confusion. The Guru must also instruct the student on the process of self un foldment and help him along the path to succeed in his subjective quest of truth.

आदर्श गुरु :–:–

- The Upanishads summarize the qualification of teacher in two terms
- strotriya (one who is a master of scripture) Brahmanista (one who is well established in the experience of truth) without the knowledge of scripture the teacher will not be able to convey his wisdom to the disciples.

आदर्श गुरु :–:–

- 1) His behavior in the world must be perfect.
- 2) A preceptor must have large heartedness flowing with kindness
  and patience.

शिष्याचे गुण :–:–:–

- 'गुरुजीं तत्वे सांगितली व जो उपदेश केला तो आपल्या जीवनात शिष्याने आत्मसात करणे ह्यात खरी गुरुची सेवा आहे
- ज्ञान हे गुरुला शरण जाऊन, प्रश्न विचारुन, गुरु सेवा करुन मिळवावे लागते.
- अभ्यासकांची बौध्दिक वृत्ती पूर्ण शरणागतीची, नम्रतेची, आदर्शाची व आज्ञापालनाची असावी लागते.

शिष्याचे गुण :–:–:–

- ‘गुरु जवळील ज्ञान घेण्यासाठी जातांना गुरु सांगतील ते समजून घेण्याचा व त्याप्रमाणे वर्तन करण्याच्या मानसिक तयारीने गेले पाहिजे.
- शिष्याने आपल्या बुध्दीला येणाऱ्या शंका ओळखण्यात पूरेसे जागरुक असले पाहिजे.
- गुरुबद्दल श्रध्दा, आदर, पूज्य बुध्दी, गौरवाची नम्रवृत्ती ह्या चौकटीत राहून आपल्या शंका निरसनार्थ गुरुंशी आदरपूर्वक बौध्दिक चर्चा करण्यास नेहमी सिध्द असले पाहिजे.

शिष्याचे गुण :–:–:–

- जेव्हा शिष्य हा गुरुसोबत परिपूर्ण ताळमेळ प्रस्थापित करतो तेव्हाच गुरु त्याला ज्ञान प्रदान करु शकतो.
- विषयाचे अध्ययन करण्यासाठी विद्यार्थ्यांमध्ये किमान अध्ययनशीलता, ग्रहणशीलता असायला हवी.
- समज नसेल तर त्या विषयाची रुची त्याच्या ठिकाणी असावी. त्या विषयाच्या प्रति आदर असायला हवा.
- पण साधकाने गुरुच्या उपदेशाप्रती असेच अविश्वास व तिरस्काराचे कवच घातले असेल तर त्याच्यात ग्रहणशीलतेचा प्रश्न उद्‌भवत नाही. तो अभेद्य होईल. नवीन विचाराचा रंग त्याच्यावर चढणार नाही.

शिष्याचे गुण :–:–:–

- शिष्याला अध्ययनाचे सातत्य तेव्हाच राखता येऊ शकेल जेव्हा नुसती चटकन आकलन करण्याची क्षमताच नव्हे तर ज्यात एकदा आकलन केलेले वक्तव्य रेताळ खडकाच्या खांबावर खोदलेल्या मजकुराप्रमाणे स्पष्टपणे सुरक्षित ठेवली जाईल. अशीही स्मृती छात्राच्या ठिकाणी असेल संस्कृत भाषेत ह्यालाच मेधाशक्ती म्हणतात.

शिष्याचे गुण :–:–:–

- शष्याने गुरुशी समरस होणे आवश्यक आहे. शिष्याने आधीच आत्मानुशासनाच्या प्रक्रियेने आपले आंतरिक साम्राज्य इतके शुध्द आणि प्रसन्न केलेले असल्यामुळे तो संपूर्ण भक्तीभाव आणि विनम्रता, ग्रहण क्षमता आणि दक्षता यांच्यासह त्यात स्थित झालेला असतो.

शिष्याचे गुण :—:—:—

- उत्तम शिष्य ते की जे आपल्या गुरुंची इच्छा जाणून त्याची नेहमी सेवा करतात. मध्यम शिष्य ते की जे आज्ञाधारक असतात. पण जे गुरुंनी आज्ञा देऊनही तिची अंमल बजावणी करण्यात चुकारपणा करतात ते तिरस्करणीय व अधम शिष्य होत.

शिष्याचे गुण :–:–:–

- शिष्याची वर्गवारी प.पू. गुरुदेवांनी स्पष्ट केली आहे. ही वर्गवारी गुरु कर्तव्याच्या संदर्भात करण्यात आली आहे.
- १) उत्तम, "उत्तम शिष्य ते की जे आपल्या गुरुंची इच्छा जाणून त्यांची नेहमी सेवा करतात.
- २) मध्यम, मध्यम शिष्य ते की जे अप्रमादितपणे आज्ञाधारक असतात. पण गुरुंनी तशी आशा केली तरच.
- ३) अधम. पण जे गुरुंनी उघडपणे आज्ञा करुनही तिची अंमलबजावणी करण्यात चुकारपणा करतात ते तिरस्करणीय, कपाळ करंटे व अधम शिष्य होत.
- शिष्याची ही वर्गवारी अध्यात्मवादातही आपणास आढळते."

धन्यवाद !